

9. Malik, M.Y. (2010), "Scientific and methodological support of development of cooperation in agriculture economy", *Ekonomika APK*, no. 12, pp. 103–108.

10. Popov, N.I. (1929), *Teoriya kooperatsii* [Theory of cooperation], Tsentrosyuz, Moscow, Russia, 150 p.

11. Chayanov, A.V. (1991), *Osnovnyye idei i formy organizatsii selskokhozyaystvennoy kooperatsii* [Main ideas and forms of organization of agricultural cooperatives], Nauka, Moscow, Russia, 456 p.

*Рецензент: д.е.н., професор Тернопільського
національного економічного університету П.Р. Пуцентайло*

УДК 658.11(100)

**Жихарцева О.О.,
здобувач кафедри економічної теорії
Львівська комерційна академія**

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВО-ПРОМИСЛОВИХ ГРУП

**Zhykhartseva O.O.,
candidate for a degree of the department of economic theory
Lviv Commercial Academy**

FOREIGN EXPERIENCE OF ACTIVITY OF FINANCIALLY INDUSTRIAL GROUPS

Постановка проблеми. Проблеми формування та функціонування фінансово-промислових груп (ФПГ) в Україні привертають все більшу увагу вчених економістів, засобів масової інформації та громадськості, адже процес переходу до ринкових відносин в багатьох країнах вказує на ефективність підприємницької діяльності, що переважно обумовлено використанням різних форм господарської співпраці та збільшенням організаційно-виробничих структур суб'єктів, що господарюють, за рахунок участі в статутному капіталі, придбанні акцій інших організацій та підписанні відповідних договорів між організаціями. За своєю структурою вони є інтегрованими фінансовими, промисловими та бізнес структурами. Створення ФПГ засвідчує те, що така структура допомагає найлегшим чином подолати кризові явища, оскільки окремо створені фінансові інститути та промислові підприємства є більш уразливими на ринку.

Як наслідок зазначеного вище, зростає актуальність вивчення та використання зарубіжного досвіду створення та функціонування ФПГ для вдосконалення та ефективного функціонування вже існуючих вітчизняних ФПГ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, які стосуються зарубіжного досвіду діяльності фінансово – промислових груп досліджували такі вчені, як: І.В. Алексеев, М.К. Колісник, А.С. Мороз, О. Борик, М. Вінницький, О. Різенко, М. К. Галянтич, Н.М. Процун та ін.

Однак у більшості наукових досліджень недостатньо уваги приділено саме використанню зарубіжного досвіду функціонування ФПГ для ефективного функціонування вже існуючих вітчизняних ФПГ. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення зарубіжного досвіду діяльності ФПГ та обґрунтування доцільності та важливості його використання в умовах вітчизняної системи господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. За особливостями організації, розмірами, структурою, спеціалізацією, джерелами фінансування, рівнем втручання держави в економічну сферу виділяються різні моделі ФПГ, а саме:

1. Англо-американська модель. В ній ключова роль належить великим компаніям, акції яких котируються на найбільших світових біржах і на діяльність яких держава впливає опосередковано – виключно через суди.

2. Континентальна європейська модель, у якій домінують середні та великі компанії, контрольний пакет акцій яких належить крупним інвесторам (наприклад, аристократичним сім'ям як у Франції). Фінансується банківською системою. Держава сприяє розвитку стратегічних секторів (аерокосмічна галузь, енергетика, металургія).

3. Синтез двох попередніх моделей – Канада, країни Південної Америки, Скандинавії, Іспанія. У цих країнах переважають відносно малі за світовими масштабами та середні компанії, які є в

основному власністю підприємців-засновників. Основне джерело фінансування – банки, які обмежуються кредитними функціями і не беруть активної участі в управлінні [3].

Слід зазначити і те, що за час розвитку господарських відносин фінансово-промислові групи зазнали значних змін і навіть сучасні ФПГ в різних регіонах мають відмінності. Це залежить від розвитку регіону, держав та підприємств, що входять до складу інтеграційного угруповання та розвитку корпоративних відносин.

Наприклад, у США поєднання банківських, промислових та комерційних компаній і корпорацій здійснювалось насамперед через наявність зв'язків у сфері фінансів. У першій половині ХХ століття за рахунок концентрації капіталу сімейним (Моргани, Рокфелери, Дюпони, Меллони і т.п.) та регіональним (Чикагська, Клівлендська, Каліфорнійська та ін.) фінансовим групам вдалось сконцентрувати значні пакети акцій та об'єднати промислові та комерційні компанії різних профілів діяльності з подальшим переплетенням їх зв'язків за рахунок не тільки акціонерних, але й особистих, сімейних, альянсних та інших відносин. При цьому сплетіння банківських та нефінансових структур призводило до розширення послуг банків і підвищення надійності вкладення капіталу [2].

Отже, у США мають місце об'єднання навколо певного ядра (банківського, торговельного або промислового), що визначають промислово-фінансову політику країни в цілому, та практично контролюють розвиток важливих галузей господарства.

Водночас варто відзначити і наявність нових тенденцій, а саме: злиття об'єднань у більш великі коаліції, тобто об'єднання національного масштабу. До них відносяться каліфорнійська (західна), ньюйоркська (східна) та частково північна (промислова).

У Німеччині прикладом такої форми інтеграції є фінансово-промислові об'єднання, центрами створення яких, як правило, є великі банки. На основі акціонерних, фінансових, а також ділових зв'язків виникає міжгалузева інтеграція промислових концернів з фінансовими інститутами у стійкі горизонтальні промислово-фінансові об'єднання. При цьому банки беруть участь не тільки у фінансуванні інвестиційних проектів, але і в управлінні підприємствами.

Наприклад, навколо Deutsche Bank AG групуються такі відомі промислові концерни, як Bosch, Siemens, а навколо Dresdner Bank AG – Höchst, Grunding, Krupp. Своєю чергою, навколо порівняно стійкого центра – концерну групується багато великих, середніх та малих фірм. В середньому головні холдингові групи володіють акціями та контролюють діяльність близько 150 компаній.

Фінансово-промислові групи у Німеччині є гнучкими утвореннями, маневреність яких забезпечується банком, і під дією яких відбувається поглинання або злиття окремих компаній та утворення великих ФПГ [1].

В країні три національні групи контролюють більше половини промисловості, транспорту, кредитно-страхової сфери, торгівлі, сфери послуг тощо. Найбільш потужною серед них є група, що об'єднується навколо «Дойч Банку». Це концерни «Сіменс», «Бош», «Даймлер Бенц», «Тіссен», ФЕБА, РВЗ та багато інших. Друга за потужністю група сконцентрована навколо «Дрезден банку». До неї відносяться такі відомі концерни, як «Хест», «Грюндіг», «Крупп» та інші. Ця група має тісні зв'язки з регіональними, насамперед з баварською (з банком «Баріше Хіпотекен унд Вексель банк» «Дрезден банк» пов'язаний особистою унією), та іноземними (Франція, Бельгія, Голландія, США тощо) групами. І третя фінансова – промислова група, яка базується навколо «Комерц банку». Вона спеціалізується у торгівлі та сфері послуг.

Водночас зазначимо, що значна частина економіки Німеччини контролюється регіональними фінансово-промисловими групами, які досить тісно пов'язані з урядами земель, котрі мають значну автономію від федерального уряду та законодавства, а також співпрацюють з ними в напрямках розвитку регіональної економіки.

Отже, у німецькій моделі в формуванні групи присутнє домінування в акціонерній власності фінансових установ – комерційних банків та безпосередня співпраця з державними структурами у розвитку промислового потенціалу країни, в той час як для американської моделі (на основі англосаксонського права) характерним є домінування промислового капіталу над фінансовим.

У Франції первинне формування груп здійснювалось шляхом об'єднання сімейного та індивідуального капіталу. Як зазначає О.Я. Борик [2], саме сімейні унії та зв'язки поряд з системами угод про ринки збуту та поставок, кредитно - фінансових та інвестиційно - гарантних відносин, виробничо-технологічного та науково-дослідного співробітництва при безумовній спрямованій підтримці владними структурами дозволили сформувати ядро промислово - фінансових груп.

Наприклад, державні фінансово-промислові групи у Франції базуються на таких потужних концернах та компаніях, як: «Електрісіте де Франс», «Газ де Франс», «Алькотель», «Рено», «Юзінор-Сасілор», «Ельф-Акітен» та інші.

Варто зазначити, що державні компанії і концерни в країні діють в галузях, пов'язаних з важкою індустрією, а саме: в хімічній – «Рон-Пуленк», в металургійній загального профілю – «Юзіно-Сасілор», у спеціалізованій на алюмінії – «Пашине», на цинку, нікелю та свинцю – «Іметаль».

Водночас поряд з державними корпораціями успішно діють і мають державну підтримку також і приватні компанії та концерни. Наприклад, в автомобілебудуванні з державною корпорацією «Рено» успішно конкурує приватна корпорація «Пежо».

Отже, як бачимо з проведеного дослідження, французький досвід поєднує як державну, так і недержавну форми власності, а також різні системи управління та розвитку.

В Італії фінансово – промислові групи контролюють відносно невеликий економічний простір. ФПГ в даній країні здійснюють свою діяльність насамперед в автомобільній, хімічній та машинобудівній промисловості та у приладобудуванні.

Ядром ФПГ, як правило, служить банківсько-фінансовий або державний холдинг. Що стосується державних холдингів, то вони формувались при підтримці державної фінансово-кредитної системи. Так, п'ять банків, які повністю належать державі (Неаполітанський, Сіцилійський, Італійський, «Монте дей Пскі ді Сіена» і «Інституто банкарью сан Піоло ді Торіна») та три банки, контрольний пакет яких належить державному концерну – інституту промислової реконструкції IRI (Римський, Італійський кредит і Комерційний банк), практично контролюють основні фінансові потоки у країні.

Для України особливий інтерес у розбудові економіки за допомогою ФПГ має досвід Японії. В країні здійснювалась значна підтримка галузей, які належали до пріоритетних, а для стимулювання їхнього розвитку приймалися відповідні закони щодо видобутку газу і нафти, атомної енергетики, вугледобувної, авіаційної, машинобудівної, металургійної, текстильної промисловості та інших галузей [5]. У випадку участі підприємств приватного капіталу у державних програмах вони користувались значною дотаційною підтримкою, до них застосовувалось особливе (пільгове) оподаткування.

В Японії шляхом злиття промислових підприємств, холдингових компаній, банків і торговельних структур створені такі потужні структури, як «Міцубісі», «Сумітомо», «Міцубісі» та інші сформували потужні ПФГ. Такі ж конгломерати існують і в Південній Кореї, а саме: «Самсунг», «Хенде», «Деу» та інші.

В сучасній економіці Японії є 2 види об'єднань:

- кейрецу (форма співпраці між банками та компаніями в Японії, яка об'єднує їх зусилля та, таким чином, призводить до економічного прогресу, японський вид вертикального концерну);
- сюдани (універсальна фінансово-промислова група, де керівництво відбувається на основі циркулярного холдингу) [6; 8].

Кейрецу є об'єднанням 20-30 компаній різних за галузевою приналежністю. Вони організовані за принципом змішаного холдингу, навколо банку, страхової, торгової або промислової компанії і орієнтуються на виробництво (вертикально інтегровані) або фінансовий бізнес (горизонтально інтегровані), або на маркетинг. Головну роль в інтегруванні, фінансуванні та моніторингу ФПГ виконують фінансові інститути, а всі зовнішні комерційні зв'язки централізує торгова компанія. Головна фірма контролює фінансову діяльність своїх дочірніх підприємств – підрядників, а підрядники контролюють наступний рівень організації об'єднання – субпідрядників [6].

Як зазначає Н.М. Процун [6], практично більшість японських корпорацій, кредитно-фінансових та страхових компаній і установ, торгових домів та фірм об'єднані в промислово-фінансові групи – «седани», а сім з них реально контролюють економічну ситуацію у більшості галузей економіки країни. Три з них створені навколо таких промислових корпорацій, як «Міцубісі», «Сумітомо» і «Міцубісі», а інші чотири - навколо банків «Ніхон когіо гінко», «Фудзі» (група «Фуко»), «Санва» і «Дайті-Кангіо».

«Хітачі-Ніссан» серед них є самостійною промисловою групою і має статус юридичної особи, на відміну від решти груп.

Отже, досвід Японії свідчить про перспективність розвитку великих промислово-фінансових об'єднань, для регулювання діяльності яких держава застосовує сукупність заходів прямого і непрямого характеру.

Досвід країн Західної Європи та США, свідчить про те, що ФПГ, як складне багатофакторне комплексне утворення, при вдало прийнятому законодавстві, можуть бути ефективно використані для формування нових виробничо-фінансових відносин і розвитку всього ринкового господарства, особливо на фондовому, інвестиційному та кредитному ринках.

Суттєвим аспектом діяльності ФПГ за кордоном є їхнє регулювання з боку держави.

Також світовий досвід свідчить про відсутність єдиної моделі корпоративної побудови та управління ФПГ. Відмінності у складі та структурі кожної конкретної групи значною мірою зумовлені конкретно-історичними обставинами і визначаються індивідуально з урахуванням стану виробництва та ринку, специфікою законодавчого регулювання, ролі фінансових організацій щодо питань корпоративної власності та управління. Створення великих корпорацій дозволяється у будь-якій організаційно-правовій формі об'єднання підприємств. Незалежно від наявності статусу юридичної особи (за загальними правилами ФПГ не мають статусу юридичної особи) об'єднання промислово-фінансового типу володіють правосуб'єктністю, адже їх діяльність регулюють окремі правові норми, наприклад, щодо введення консолідованого податкового та бухгалтерського обліку, на них покладається виконання певних завдань. Великі ФПГ є інструментом державного регулювання економіки, вони стимулюються різними заходами, наданням державних пільг.

В сучасних умовах створення ФПГ відбувається основними чотирма напрямками [4; 7]:

- По-перше, це кредитні зв'язки, при яких створюються пільгові умови кредитування для учасників групи. Наприклад, англійські компанії традиційно мають справу з кількома провідними банками. В Німеччині і Франції всі великі компанії пов'язані з одним провідним банком. В Італії мала

компанія має справу з 20–30 банками, а велика – 40–50. Різномісною є залежність промисловості від банків. У Німеччині банкам належать великі пакети акцій. Ця залежність є наслідком допомоги, що надавалася банками в минулому. А через скрутне становище компаній відбувається все більше проникнення банків у їхні справи, посилюються зв'язки банків з промисловістю, зростає їх взаємна зацікавленість у підвищенні прибутку.

– Другим напрямом створення ФПГ є володіння акціями і система участі. Широкого використання набула система взаємної участі в капіталі через придбання цінних паперів компаній.

– Третім напрямом фінансово-промислової інтеграції є особиста унія. Це знаходить свій прояв у розвиненій мережі директоратів, що переплітаються, в особистій унії власників і менеджерів банків та великих концернів, яка посилює єдність інтересів і координує дії обох сторін у системі фінансового капіталу. Наприклад, до складу наглядової ради німецького «Дойче Банку» входять керівники концернів «Сіменс», «Бош» та ін. Зі свого боку, банки створюють комісії, ради та інші органи при правліннях. Так, у Великобританії до 20% компаній у своїх правліннях мають представників банків. Це забезпечує банки необхідною інформацією про стан промисловості.

– Четвертим напрямом створення ФПГ є певна організація розрахункових операцій і ведення поточних рахунків. У галузі розрахунків та інших форм банківського обслуговування відбуваються значні зміни. Великі компанії мають 1–2 головні банки, через які здійснюють основну лінію розрахунків і операцій. Підприємствам банки пропонують нові послуги – від розрахунку заробітної плати до повного фінансово-розрахункового обслуговування, зокрема, бухгалтерський облік операцій, складання звітності тощо.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, аналіз досліджень діяльності ФПГ в різних країнах показав важливість вивчення та використання зарубіжного досвіду створення та функціонування ФПГ в умовах вітчизняної системи господарювання для раціонального використання промислового, трудового, природного та фінансового потенціалів економіки України.

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити висновок стосовно того, що для створення нових ФПГ та ефективного функціонування вже існуючих з врахуванням зарубіжного досвіду потрібно:

- розробити механізми та економічні важелі впливу на ті фактори, які забезпечують ефективне управління ФПГ;
- доцільно передбачити систему фіскальних та кредитних пільг;
- розробити основні засади та основи формування моделі функціонування цільових ФПГ на зразок аналогічних фінансово - промислових об'єднань Європейського взірця.

Всі вище наведені заходи будуть сприяти підвищенню ефективності функціонування вітчизняних фінансово-промислових груп та раціональному використанню промислового, трудового, природного та фінансового потенціалів економіки України.

Література

1. Алексєєв І.В. Управління ресурсним забезпеченням промислово-фінансових груп : монографія / І.В. Алексєєв, М.К. Колісник, А.С. Мороз. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка». – 2007. – 132 с.
2. Борик О. Особливості формування промислово-фінансових груп в умовах країн ЄС та СНД та використання зарубіжного досвіду для України / О. Борик // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2009. – №1(2). – С. 87–92.
3. Вінницький М. Камо грядеш, Україно? [Електронний ресурс] / М. Вінницький, О. Різенко // Києво-Могилянська бізнес-студія. – 2006. – № 16. – С. 112–116. – Режим доступу : <http://www.management.com.ua/strategy/str140.html>
4. Мочерний С.В. Економічна енциклопедія: У 3 т.: Т. 3 / С.В. Мочерний. – К.: Вид. «Академія». – 2002. – 952 с.
5. Галянтич М.К. Правові проблеми створення та діяльності промислово-фінансових груп в Україні: монографія / М.К. Галянтич. – К.: НДІ приватного права і підприємництва. – 2005. – 118 с.
6. Процун Н.М. Зарубіжний досвід функціонування фінансово-промислових груп і можливості його імплементації в Україні / Н.М. Процун // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. – 2012. – Т. 25 (64). – № 1. – С. 154-162.
7. Челомб'яко Т.В. Розвиток фінансово-промислових груп у національній економіці / Т.В. Челомб'яко // Проблеми економіки. – 2012. – № 4. – С. 40–43.
8. Юрій С. Фінансово-промислові групи у функціонуванні економічних систем / С. Юрій, В. Лещук // Світ фінансів. – 2012. – № 2. – С. 7-16.

References

1. Aliksieiev, I.V., Kolisnyk, M.K. and Moroz, A.S. (2007), *Upravlinnia resursnum zabezpechenniam FPG* [Management the resource providing of FPG], textbook, Publishing house of the National university "Lviv politekhnik", Lviv, Ukraine, 132 p.
2. Boryk, O. (2009), «Features forming of FPG in the conditions of countries of ES and CIS and use of foreign experience for Ukraine», *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzava*, no. 1(2), pp. 87–92
3. Vynnytskyi, M. and Rizenko, O. (2013), "Where go Ukraine ?", *Kyievo-mohulianska biznes-studiia*, no. 16, pp. 112-116, available at: <http://www.management.com.ua/strategy/str140.html> (access date April 08, 2016).

4. Mocherniy, S. (2002), *Economichna entsyklopediia* [Economic encyclopaedia], textbook, Academy, Kiev, Ukraine, 952 p.
5. Haliytych, M. (2005), *Pravovi problemy stvorennia ta diialnosti FPG v Ukraini* [Legal problems of creation and activity of FPG are in Ukraine], textbook, NDI of private right and enterprise, Kiev, Ukraine, 118 p.
6. Protsun, N. (2012), "Foreign experience of functioning financially industrial groups and possibility of his implementacii in Ukraine", *Vcheni zapusku Tavriiskoho natsionalnoho universitetu*, no. 1, pp. 154–162.
7. Chelombitko, T.V. (2012), "Development financially industrial groups in a national economy", *Problemy economicy*, no. 4, pp. 40–43.
8. Yurii, S. and Leschuk, V. (2012), "FPG is groups in functioning of the economic systems", *Svit finansiv*, no. 2, pp. 7-16.

Рецензент: д.е.н., професор Львівської
комерційної академії Г.І. Башнянин

УДК 631.115.1:338.43.02

Стефанюк У.Ф.,
асистент

Львівський національний аграрний університет

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Stefaniuk U.F.,
assistant

Lviv National Agrarian University

STATE SUPPORT OF FORMATION OF RESOURCE POTENTIAL OF FARMER ECONOMIES

Постановка проблеми. Фермерські господарства у нашій країні є однією з категорій сільськогосподарських підприємств, яка займає позиції важливого виробника аграрної продукції. Розвиток фермерства слід розглядати як прогресивну форму підприємницької діяльності громадян у галузі сільського господарства. Зростання кількості й розширення діяльності фермерських господарств сприяє відтворенню села, збереженню традицій і культури українського народу, створенню додаткових робочих місць у сільській місцевості, відіграє важливу роль у розв'язанні соціальних проблем села [3, с. 12].

Разом з тим позиції, які сьогодні займають фермерські господарства в системі аграрного виробництва нашої країни, не можна вважати задовільними з точки зору сподівань, які на них покладаються. Частка виробленої ними продукції в загальному обсязі виробництва валової продукції сільського господарства становила в Україні у 2014 році всього 7,6%. Слабо виражена тенденція до підвищення цього показника сформувалася в основному за рахунок розширення діяльності великих за розмірами фермерських господарств. Переважна ж їх більшість характеризується доволі слабким ресурсним потенціалом, що є основною причиною невисокого рівня технологічної й економічної ефективності їх функціонування. Окремі з них повністю припиняють діяльність, унаслідок чого склалася тенденція до зменшення загальної кількості фермерських господарств як в Україні загалом, так і в більшості регіонів.

Зважаючи на ці обставини, подальший розвиток фермерства в Україні науковці і практики пов'язують із серйозною його підтримкою з боку держави. Однак глибока фінансово-економічна криза в нашій країні вимагає відмовитися від популістських лозунгів, а механізм надання такої підтримки потребує додаткового обґрунтування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку фермерських господарств, формування і використання їх ресурсного потенціалу присвячено багато робіт вітчизняних та зарубіжних учених. Варто виділити доробок В. Горьового, В. Збарського, Л. Гнатишин, М. Маліка, В. Месель-Веселяка, П. Саблука, Т. Яворської, М. Шулського та інших авторів. Науковцями обґрунтовані ключові засади розвитку фермерських господарств. У багатьох публікаціях

* Науковий керівник: Яців І.Б. – д.е.н., в. о. професора